

Vanhojen tovereiden retkeilypäivä Tampereella 25.8.2017

Historiaseminaari

Eino Ketola

Sosialidemokraattinen puolue ja Suomen itsenäistyminen

Vuosien 1905 – 1916 kokemusten opetuksia ja uusi tilanne 1917

Sosialidemokraattinen puolue teki joukkokannatuksellaan vuoden 1905 suurlakosta myös äänioikeuslakon, joka johtikin vuoden 1906 eduskuntauudistukseen. Viaporin kapina siirsi tuolloin Suomeen myös Venäjän vallankumouksen elementin. Eduskuntauudistus herätti suuria odotuksia, perustuslaillisuus ja reformipolitiikka Pietarin vieressä olivat liikaa Nikolai II:lle ja sääty-yhteiskuntaan kasvaneelle kotimaiselle oikeistolle. Vuorossa oli toinen sortokausi ja maailmansodan sytyttyä tuli julki Suomen venäläistämisuunnitelma, joka sai nuoret opiskelijat innostumaan perusteilla olevasta jääkäri liikkeestä. Noin 2 000 suomalaista nuorta miestä lähti Saksaan valmistautuakseen aseelliseen taisteluun Venäjän valtaa vastaan.

Tässä olivatkin jo koossa myös vuosien 1917 ja 1918 elementit: sota, Venäjän armeijan ahdinko, keisarin vallan mureneminen, perustuslailliset ongelmat, reformipolitiikan vaikeus, aktivistinen vastustuspolitiikka ja kapinaksi kärjistyvä vallankumouksellinen kehitys Venäjällä sekä Suomessa. Elokuusta 1914 jatkunut maailmansota sai Venäjän nöyryyttävät tappiot Japanin sodassa 1904–1905 näyttämään ohimeneviltä kertaeriltä.

Suomen sosialidemokraattisen puolueen sisällä ei voinut muodostua yhtenäistä linjaa Suomen valtiollisesta asemasta sodan aikana. Sensuuri oli voimassa, eikä tällaisesta aiheesta sensuurin vuoksi voitu käydä julkista keskustelua.

Työväestöstäkin lähti nuoria miehiä Saksaan jääkäri värväyksen yhteydessä. Venäjän helmikuun vallankumouksen jälkeen jääkäreidenkin keskuuteen syntyi sotamiesneuvostoja.

Suomen suuriruhtinaskunnan valtiollisten oikeuksien palauttamis- ja laajentamispyrkimykset olivat ensimmäisestä sortokaudesta alkaen

myöntövyvyssuuntauksen, perustuslaillisen politiikan ja aktivismin rinnakkaisuutta. Sosialidemokratian vaikutus oli voimakas yhteiskunnassa 1905–1906 ja se sai vahvan aseman myös uudessa eduskunnassa. Vastaavalla tavalla rinnakkaisina keskenään kamppailien nousivat esille puolueiden yhteiskunnalliset tavoitteet, jotka määrittivät myös niiden suhdetta Venäjään. Taktiikaltaan ja tavoitteiltaan erilaisten päämäärien olemassaolo johti siihen, että joku vaihtoehdoista oli aina käytettävissä olosuhteiden vaihdellessa.

Venäjän vuoden 1905 vallankumouksen opetus suomalaisille sosialidemokraateille oli, että Suomen itsemääräämisoikeuden laajentaminen olisi mahdollista Venäjän vallankumouksen avulla. Vallankumouksen merkkejä etsittiin vuodesta toiseen. Sosialidemokraattien voitettua vuoden 1916 eduskuntavaaleissa niukan enemmistön, 103 kansanedustajaa paikkaa, toiveet kohdistuivat entistä enemmän siihen, että eduskunta saataisiin koolle.

Suomesta muodostui 1917–1918 ensimmäisen maailmansodan sivunäyttämö, jolle toistasataa tuhatta Itämeren laivaston matruusia ja maavoimien sotilasta oli jäänyt vartiopalvelukseen. Helmikuun vallankumouksessa jälkeen upseeriston valta romahti, kuri löyhtyi ja joukot joutuivat alttiiksi vallankumoukselliselle agitaatiolle. Suomalainen teollisuus teki voittoja valmistamalla sotatarvikkeita Venäjän armeijalle. Leipävilja tuotiin Suomeen Venäjältä, kun tuontitullien poistaminen oli estänyt omavaraisuuden kehittämisen.

Venäjän vallankumoukseen kohdistuvat kasvavat odotukset

Kun Nikolai II luopui vallasta maaliskuussa 1917 ja Venäjälle nimitettiin ruhtinas G. E. L'vovin johtama väliaikainen hallitus, suomalaiset poliitikot neuvottelivat sen kanssa manifestista, jolla Suomen valtiolliset oikeudet ja kansalaisvapaudet palautettaisiin. Sosialidemokraatit halusivat manifestiin määräykset vahvasta parlamentarisesta järjestelmästä, jossa eduskunnalla olisi esitys- ja päätösvalta valtion talousarviosta. Hallituksen jäsenet tuli saattaa vastuullisiksi eduskunnalle. Eduskunnan jo hyväksymien lakien vahvistaminen oli turvattava. Valtuuskunnan sosialidemokraatit halusivat manifestiin myös mainintoja poliittisesta ohjelmasta: elintarvikepulan lieventämisestä, torpparivapautuksen toteuttamisesta, kunnallisen äänioikeuden uudistamisesta.

Väliaikainen hallitus antoi 20.3.1917 manifestin Suomen porvarillisten puolueiden esittämässä muodossa. Suomen perustuslailliset oikeudet palautettiin, mutta niitä ei

laajennettu. Manifestineuvotteluilla suomalaiset tulivat tunnustaneeksi väliaikaisen hallituksen de facto korkeimman vallan haltijaksi jo ennen kuin eduskunta oli ehtinyt edes kokoontua. ”Puolueen paavina” tunnettu Työmies-lehden päätoimittaja Edvard Valpas oli jättäytynyt pois valtuuskunnasta ja kritisoi katkerasti sitä, että se oli sallinut väliaikaisen hallituksen ”siepata” enemmän valtaa, kuin millään aikaisemmalla Venäjän ministeristöllä oli ollut. Valpas antoi heti 18. maaliskuuta neuvotteluista luokkakantaisen tulkinnan: *”...Mitä valtiollisia muotoja nyt luotaneekin, sisällön niihin valaa juuri luokkataistelu. Vallattuja valtioelimiä ja asemia koettavat riistetyt luokat käyttää riiston vähentämiseen. Ja riistävät luokat tekevät kaikkensa riistovapautensa säilyttääkseen mahdollisimman rajattomana.”*

Manifestin vajauksia pyrittiin tasaamaan Oskari Tokoin johtaman kokoomussenaatin ohjelmalla, joka pyrki eduskunnan esitysoikeuden ja taloudellisen päätäntävallan laajentamiseen sekä Venäjän hallituksen veto-oikeuden poistamiseen eduskunnan säätämien lakien voimaansaattamisessa. Tokoin senaatti oli ainutlaatuinen ja sen sosiaalinen ohjelma kattoi lähes kaikki vasemmiston toiveet. Hallituksen toimintakyky alkoi kuitenkin nopeasti heikentyä, kun vasemmistoenemmistöinen eduskunta alkoi pitää tärkeämpänä oman valtansa vahvistamista kuin uudistuslakien saattamista voimaan väliaikaisen hallituksen vahvistuksella.

Itsenäisyystavoite saa virikkeitä aktivisteilta

Oulussa ilmestyneen Kansan tahdon päätoimittaja Yrjö Mäkelinin poika oli jääkärikoulutuksessa Saksassa. Mäkelin piti yhteyttä Haaparannassa toimivaan aktivistien yhdysmieheen. Mäkelin kirjoitti pojalleen 26.3.1917: *”Mutta älkää siellä luulko, että asema olisi selvä ja turvattu. Saattaahan tapahtua mitä tahansa. En ainakaan minä uskalla riemuita. Ja eihän ole olemassa mitään takeita oikeuksiemme loukkaamattomuudesta. Pysykää siis siellä edelleen. Suomalaisella pataljoonalla on ainakin moraalista vaikutusta maamme asioihin. Ja saattaahan tulla hetki sellainenkin, että voitte tehdä maallemme aktiivisiakin palveluksia. Kuka tietää...”*

Maaliskuun lopulla Mäkelin kertoi Konni Zilliacukselle, että Venäjältä saadut tiedot viittasivat siihen, että Suomen saavuttamat edut ovat paljolti olleet jääkäripataljoonan ansiota.

Korkeimman vallan kysymys alkoi hallita poliittista elämää ja siihen liittyi myös kansallisen itsenäisyyden vaatimuksia. Otto-Ville Kuusinen laati K. H. Wiikin ja Edvard Gyllingin avustamana muistion Suomen lähes täydellisen sisäisen itsenäisyyden toteuttamiseksi lakien vahvistamista myöten. Ulkopoliittikka ja

sotilasasiat oli jätetty Venäjälle, mutta Suomen laajennetulle autonomialle haluttiin kansainväliset takuut. Muistio esiteltiin oikeusministeri Aleksander Kerenskille 29.3. 1917 yksityisesti. Kerenski vastasi paroni S. A. Korffin välityksellä 9.4. 1917 torjuen garantiat ja kuittaamalla hyväksyvänsä muut vaatimukset ”periaatteessa”.

Sosialidemokraatit olivat viimeistään muistion luovutuspäivänä 29.3. saaneet tietää valtio-oikeuden ja kansainvälisen oikeuden professorin, Rafael Erichin laatimasta aktivistien ”maksimiohjelmasta”, jolla pyrittiin Suomen mahdollisimman laajan riippumattomuuden saavuttamiseen vallitsevissa oloissa. Edvard Gylling totesi sen tulleen ”*sopivasti meidän vaatimustemme tueksi*”. Kuusinen totesi samassa yhteydessä sosialidemokraattien muistiosta: ”*Jos me saamme tämän läpi, niin se lyö jalat alta aktivismilta, sillä tämä on kaikki, mitä voidaan toivoa ja parempi kuin itsenäisyys.*”

Kuusinen oli jo syksyllä 1916 alkanut valmistella puoluetoimikunnan toimeksiannosta kansainväliseen jakeluun tarkoitettua kirjasta, jossa vaadittiin Suomen itsehallinnon laajentamista ja kansainvälisiä takeita sen turvaksi. Itsenäisyysajatus oli hänelle aktivisteja etäisempi, mutta varovaisuus saattoi olla myös sen hetken realismia. Myös Tukholman aktivistien keskuudessa arvioitiin, että väliaikainen hallitus ei voinut myöntää itsenäisyyttä Suomelle. Väliaikaisen hallituksen kannalta asia kuului ymmärrettävästi perustuslakia säätävälle kokoukselle ja sotilaallisesti oli syytä pitää Suomen alue Venäjän hallituksen kontrollissa.

Ennen eduskunnan kokoontumista Yrjö Mäkelin kutsui koolle työläisaktivistit keskustelemaan siitä, mitä mahdollisuuksia olisi Suomen erottamiseksi Venäjältä. Mäkelinin mielestä eduskunnan tuli asettua Suomen itsenäisyystaistelun johtoon ja hakea sille kansainvälistä tukea. Sopivan tilaisuuden koittaessa eduskunnan oli esitettävä Venäjän hallitukselle Suomen täydellisen itsenäisyyden vaatimus. Tällä Kansan Tahdossa 4.4.1917 esitetyllä vaatimuksella oli poliittista merkitystä Tukholman aktivisteille. He saattoivat osoittaa Saksan ulkoministeriölle, että Suomen vapauttamisen ulkomaanvaltuuskunnan ajamalla politiikalla oli kannatusta Suomessa myös Venäjällä tapahtuneen vallankumouksen jälkeen.

Venäjän bolshevikkipuolueen edustaja Aleksandra Kollontai piti 9.4. Kansallisteatterissa sytyttävän vallankumoushenkisen puheen. Hän tapasi myös Tokoin ja kehotti painostamaan väliaikaista hallitusta. Työmies-lehden mukaan Kollontai oli kertonut, että todellinen valta Venäjällä oli Työ- ja sotamiesneuvostolla, joka hetkenä millä tahansa saattaisi kaataa porvariston hallituksen. Tuossa vaiheessa

tämä oli aika paljon sanottu, sillä Bolshevikit olivat neuvostoissa pieni, mutta kylläkin selvästi erottuva radikaali vähemmistö.

Aktivistien maksimiohjelman lisäksi Sosialidemokraattiselle puolueelle alkoi selvitä myös Venäjän kaksoisvallan olemassaolo. Väliaikaisen hallituksen asema oli heikkenemässä ja neuvostojen liike kasvatti valtaansa Venäjällä.

Eduskunnan puhemies Kullervo Manner puhui professori Erichin näkemysten pohjalta ja aktivistien maksimiohjelman kanssa yhdensuuntaisesti valtiopäivien avajaisissa. Kenraalikuvernööri M. A. Stahovitshin avattua valtiopäivät keskiviikkona 11.4.1917 Manner ei vastauspuheessaan maininnut lainkaan väliaikaista hallitusta, vaan nosti esille Suomen hallitusmuodon ja valtiollisen aseman uudistamistarpeen:

”Samalla kuin Venäjä, on myöskin Suomi nyt tosiasialla lakannut olemasta monarkinen maa. Tämä tosiasia tekee tarpeelliseksi, paitsi uuden kansanvaltaisemman hallitusmuodon säätämistä Suomessa niinkuin Venäjälläkin, myöskin sen, että maamme valtiollinen asema Venäjään nähden nyt lasketaan uudelle pohjalle. Kovasta kokemuksesta, sorrosta ja vainosta, osaksi venäläisen lainsäädännönkin vaikutuksesta, on kansaamme juurtunut se vakaumus, ettei Suomen valtiollinen asema ole turvattu. Maamme asema ei myöskään vastaa Suomen kansan kehityskantaa eikä tyydytä sen omintakeisen, Venäjän oloista suuresti eroavan kulttuurin ja edistyksen tarvetta. Suomenkin kansa tarvitsee, vapaana vapaan Venäjän rinnalla, oman paikkansa kansojen tulevassa pysyvässä veljesliitossa.”

Eduskunnan niukkaa 103/200 edustajan enemmistöä hallitseva puolue nojautui aktivistien taktisiin näkemyksiin itsenäisyyden saavuttamiseksi ja alkoi ratsastaa Venäjän vallankumouksella, mutta senaatti oli sitoutunut poliittisten ryhmiensä väliseen yhteistyöhön ja maaliskuun manifestin rajoihin.

Tokoin itsenäisyyskanta ristiriidassa senaatin linjan kanssa

Suomen poliittisen eliitin keskuudessa maaliskuu-, huhtikuussa oli useammassa yhteydessä pohdittu maan itsenäistymisen mahdollisuuksia. Senaatin varapuheenjohtaja Oskari Tokoi lausui puheessaan eduskunnassa 20.4.1917:

”Suomen kansan itsemääräämisoikeus, Suomen kansan itsenäisyyden alku on nyt varmalla pohjalla ja meidän velvollisuutemme on sitä kehittää järkähtämättä ja johdonmukaisesti, ja sillä tavalla, että Suomen kansan itsenäisyys jo läheisessä tulevaisuudessa tulee taatuksi.”

Senaatissa ei Tokoin puheesta ollut keskusteltu ja hän itse arvioi, että sanaa itsenäisyys ei olisi lausuttu, jos senaatti olisi saanut tarkastaa hänen puheensa. Senaatin näkökulmasta katsoen Tokoi veti tietoisesti välistä. Hän halusi pysyä mukana ajan riennossa. Tokoin puhe aiheutti laajan Suomen vastaisen lehdistökirjoittelun Venäjällä ja huolestumista Suomen suunnasta USA:ssa asti.

Ongelmana sosialidemokraattien itsenäisyyslinjassa ja nojautumisessa Venäjän vasemmisto-oppositioon, oli se, että konkreettiset uudistukset olivat mahdottomia toteuttaa laillisesti ilman yhteistyötä väliaikaisen hallituksen kanssa.

Metallityöläisten lakko 8-tuntisen työpäivän puolesta 18. huhtikuuta ja toukokuun maatalouslakot olivat levottomia ja kasvattivat uudistuspaineita. Tokoi taipui senaatissa sovitteluratkaisuun korkeimman vallan kysymyksen ratkaisemisessa. Näin syntyi Lex Tulenheimo, senaatin esitys korkeimmasta vallasta, joka ei lähimainkaan vastannut sosialidemokraattien vaatimuksia.

Sosialidemokraatit aktiivisina Helsingissä huhtikuussa

Raportoidessaan Tukholmasta Saksan ulkoasiainhallinnolle Suomen itsenäisyyspyrkimyksistä Herman Gummerus viittasi Helsingissä huhtikuun puolivälissä pidettyyn kokoukseen, johon osallistui sosialidemokraattisia kansanedustajia ja työväenjärjestöjen edustajia. Gummerus kertoi, että suomalaiset sosialidemokraatit katsoivat saksalaisen sosialidemokratian olevan maailman työväenjärjestöjen esikuvana. Suomalaiset sosialistit varoivat liian läheisiä suhteita venäläisiin vallankumouksellisiin, koska ne saattaisivat johtaa kaaokseen myös Suomessa. Gummerukselle kokouksesta oli kertonut Zilliacus ja varoittaja oli ollut nimenomaan Mäkelin, joka oli tuonut esille myös ajatuksen Saksan avusta. Mäkelin oli saanut kokoukselta innokkaat suosionosoitukset. Mäkelin oli ilmoittanut saaneensa sosialidemokraateilta tehtäväksi kehottaa aktivistien organisaatiota pyytämään Saksalta sotilaallista apua. Zilliacus oli vastannut, että ei hän voinut puhua sosialistien puolesta, jolloin hänelle oli annettu käyntikortille kirjoitettu valtakirja!

Yrjö Mäkelin alusti sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän kokouksessa 28.4.1917 ja esitti tavoitteeksi Suomen täyden itsenäisyyden ja eron ”Venäjän valtioruumiista”. Tälle periaatteelliselle pyrkimykselle antoivat kannatuksensa Matti Airola ja Evert Eloranta. Otto-Ville Kuusinen piti nyt parhaana, jos rauhanteossa saataisiin täysi itsenäisyys. Puheenvuoroja käyttäneen edustajat: Vilho Lehokas, Onni Tuomi, K. H. Wiik, Hanna Karhinen, Evert Huttunen sekä Taavetti Lapveteläinen hyväksyivät itsenäisyysajatuksen ja pohtivat lähinnä, mitä toteutumismahdollisuuksia

itsenäisyyspyrkimyksellä olisi ja miten olisi meneteltävä. Mäkelin, Airola ja Eloranta kannattivat nopeaa toimintaa, Kuusinen, Tuomi, Wiik ja Huttunen olivat varovaisempia ja painottivat vaikuttamista Pietarissa. Ryhmäpäättöstä asiassa ei tehty, mutta korkeimman vallan kysymys oli vauhdilla muuttumassa kysymykseksi itsenäisyydestä ja ryhmä pääsi itsenäisyystavoitteesta periaatteelliseen yksimielisyyteen.

Eduskunta oli valinnut Yrjö Mäkelinin perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaksi. Mäkelin oli vastustellut valintaansa ja epäillyt omaa pätevyyttään. Ryhmäkokouspäivänä Mäkelin kirjoitti Rafael Erichille Tukholmaan ja pyysi häntä perustuslakivaliokunnan ensimmäiseksi sihteeriksi. Samoihin aikoihin Kuusinen oli kehottanut sosialidemokraattien ”lähettiläänä” Tukholmassa toimivaa Yrjö Sirolaa ottamaan yhteyttä Erichiin.

Nojautuminen Venäjän nousevaan vasemmistoon alkaa

On todennäköistä, että uudistuslainsäädäntö: mm. yleisen ja yhtäläinen äänioikeuden toteuttaminen myös kunnallishallinnossa ja sairaus- eläke ja työttömyysvakuutusjärjestelmien rakentaminen olisi saatu eduskunnan käsittelyyn ja vahvistetuksi, jos sosialistienemmistöinen eduskunta olisi tunnustanut väliaikaisen hallituksen. Jälkikäteen voidaan arvioida, että tämä vaihtoehto olisi kenties taltuttanut suuresti myös loppuvuoden kapinaliikettä ja kenties ehkäissyt sisällissotaan ajautumisen. Huhtikuussa 1917 haettiin tukea Venäjän vallankumouksen seuraavasta aallosta, jonka arveltiin nousevan Venäjän neuvostojen kautta.

Venäjän vasemmiston eri ryhmien kannat Suomen asemaan selkiytyivät suomalaisille toukokuun aikana. Pietariin palannut V. I. Lenin sai bolshevikkien konferenssissa 7.5.1917 vahvistetuksi kansallisuuspoliittiselle linjalleen enemmistön kannatuksen. Hänen puolueensa oli kuitenkin vielä tässä vaiheessa marginaalissa. Lenin vaati 15. (2.) toukokuuta Pravdassa Suomelle eroamisoikeutta Venäjästä.

Pietarin tilannetta aktiivisesti seurannut Viipurilaisen Työ -lehden päätoimittaja Evert Huttunen oli hyvin selvillä tilanteesta. Tokoi ja Mäkelin esiintyivät suorapuheisina Venäjän pääministerin ruhtinas Lvovin kanssa käydyissä keskusteluissa 23.5.1917 ja saivat aikaan sen, että Suomen eduskunnan käsitykset yhdistettiin Venäjän hallituspiireissä bolshevikkien agitaatioon ja Saksan pyrkimykseen Venäjän heikentämiseksi. Näinhän asia todellisuudessa olikin, tosin syvemmän oman vapaudenhalun ja valtiollisen riippumattomuuden konkreettisen

tarpeen rinnalla. Tokoin, Mäkelinin ja Kuusisenkin jyrkät vaatimukset poikkesivat selvästi siitä, mitä Evert Huttusen varovaiset tilannearviot olisivat edellyttäneet.

Taktiikkaneuvottelu aktivistien kanssa Tukholmassa

Yrjö Sirolan, K. H. Wiikin ja Walfrid Perttilän aloitteesta Herman Gummeruksen luona Tukholmassa pidettiin 4.6.1917 neuvottelukokous, johon aktivisteista osallistuivat Sven Donner, Rafael Erich, Almar Fabritius, Gummerus, Pehr Norrmén, Heikki Renvall ja Osvald Sivén. Osapuolet kartoittivat toistensa näkemyksiä tilanteesta laajasti. Rafael Erich vaati eduskuntaa asettumaan selvästi sille kannalle, että Suomen asema oli avoin kysymys. Itsenäisyyttä ei saataisi yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa. Aktivistit katsoivat, että vallankumouksen voimistuminen Venäjällä merkitsi Venäjän heikentymistä ja mahdollisuutta repäistä Suomi irti ”lahosta valtioruumiista”. Sosialidemokraattien mielessä Venäjän sosialistit edustivat tulevia vallanpitäjiä, joiden mahdollisuuksiin ei tosin varauksetta luotettu, mutta joiden kanssa uskottiin päästävän yhteisymmärrykseen Suomen itsenäisyyden toteuttamisessa. - Tämä erohan näkyi vielä eduskunnan äänestäessä senaatin antamasta itsenäisyysjulistuksesta 6.12.1917.

Heikki Renvall ehdotti, että eduskunta voisi julistautua Venäjästä riippumattomaksi Suomen sisäisissä asioissa ilman, että se tässä yhteydessä esiintyisi vihamielisesti Venäjää kohtaan. Samalla se voisi julistaa asian Euroopan tietoon. Renvallin ajatus sai kannatusta Norrménilta ja Erichiltä. Perttilä totesi sosialidemokraattien jo olevan menossa Renvallin esittämään suuntaan.

Gummeruksen päiväkirjamerkintöjen mukaan kokouksessa hyväksyttiin yleisesti näkökanta, jonka mukaan väliaikaisen hallituksen kieltäytyessä hyväksymästä senaatin ehdotusta, eduskunnan pitää julistautua hallituksesta riippumattomaksi sekä ottaa maan asiat hallintaansa. Tämä merkitsi sitä, että sosialidemokraattinen puolue oli saanut Suomen vapausliikkeen ulkomaanvaltuuskunnan siunauksen valtalaille, joka myöhemmin kesällä syntyi SDP:n itsenäisyystavoitteiden tultua karsituksi Neuvostojen kongressissa.

Puoluekokous asettaa itsenäisyyden tavoitteeksi

Sosialidemokraattien puoluekokous 15. – 18.6.1917 hyväksyi yksimielisesti Suomen valtiollisesta asemasta päätöslauselman:

”Suomen sosialidemokratia siis asettaa Venäjän porvariston holhousvaltaa vastaan Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen. Sillä muuten kuin vapaan Suomen valtion puitteissa ei Suomen työväenluokka voi käydä häiritsemättä luokkataisteluaan, turvautusti säilyttää saavutuksiaan ja menestyksellä täyttää kohdaltaan työväen kansainvälisen vapausliikkeen tehtäviä.

Suomen köyhälistö ei Venäjän veljeskansaa viero. Se vihaa kansallisuusvihan lietsojia. Itsenäisenä tasavaltana, vapaana vapaan Venäjän rinnalla on Suomella oleva oikea asemansa...”

Päätöslauselmaan oli liitetty myös vaatimus kansainvälisistä takuista Suomen itsenäisyydelle, sosialidemokratian periaatteisiin viittaavalla kuorurutuksella. Garantiat olivat Kuusisen lempiajatus ja hän toimi myös päätöslauselman laatineen menettelytapavaliokunnan puheenjohtajana. Muina jäseninä olivat Edvard Valpas, Eetu Salin, Väinö Vankkoja, Onni Tuomi, J. I. Nurminen, Erkki Härmä ja Otto Elfving.

Kokouksen vaikuttavin vierailija Aleksandra Kollontai toteutti Leniniltä saamansa tehtävän ja onnistui taivuttamaan Suomen sosialidemokraattisen puolueen Zimmerwaldin vasemmistointernationaalin jäseneksi. Puoluekokous joutui useammankin bolshevikkiaagentin vaikuttamiskohteeksi. Jälkikommentissaan Kollontai vaati ei vain muodollista, vaan myös reaalista tukea Zimmerwaldille ja ennusti SDP:n jakautumista läheisessä tulevaisuudessa.

Suomen itsenäistämishjelma esitellään Venäjän neuvostojen kongressille

Puolueen valtuuskunta, K. H. Wiik, Evert Huttunen ja Työ-lehden toimittaja Ali Aaltonen lähtivät 20.6.1917 selostamaan Yleisvenäläisen neuvostojen kongressin toimeenpanevalle komitealle Suomen sosialidemokraattisen puolueen julkilausumaa Suomen itsenäisyydestä. Delegaatio esitteli asiaansa Pietarissa monin tavoin. Wiik oli jo lähtenyt, kun Huttunen ja Aaltonen pääsivät esittämään ehdotuksensa neuvostojen kongressin päätöslauselmaksi Suomen kysymyksestä kansallisuusvaliokunnan jaostolle 3.7.1917. Asiakirjan oli kääntänyt venäjäksi Suomen ministerivaltiosihteerin viraston nuorempi kielenkääntäjä R. Hakkarainen.

Taustalla oli ilmeisesti myös viraston neuvottelevan virkamiehen K. G. Idmanin ja Huttusen välinen luottamuksellinen yhteistyö.

Ehdotuksen mukaan Neuvostojen kongressin toivottiin asettuvan **”sille kannalle, että Suomella valtiona oman taloudellisen elämänsä, historiansa, valtio-oikeudellisen asemansa, erikoisen kansallisuutensa, kielensä ja kulttuurinsa, maantieteellisen asemansa y. m. seikkojen vuoksi on oikeus täydelliseen itsenäisyyteen ja valtiolliseen riippumattomuuteen.**

2. Tämä riippumattomuus on vahvistettava kansainvälisillä, sosialidemokratian puolelta rauhanneuvotteluissa hyväksyttävillä takeilla.

Tästä johtuen kokous vaatii,

että väliaikaisen hallituksen on viipymättä tunnustettava yksistään Suomen eduskunnalle täysi oikeus kaikkien Suomea koskevien lakien säätämiseen ja lopulliseen hyväksymiseen, tähän kuuluu myös valtiotalouden hoito, verotus ja tullipolitiikka;

että eduskunnan kokoontumisesta ja hajaantumisesta tulee saada eduskunnan itsensä päättää;

että hallinnollisesta vallasta, ylimmästä alimpaan on oikeus päättää yksinomaan Suomen kansalla.

Edelleen on heti ryhdyttävä niihin alustaviin toimenpiteisiin, mitkä edellä mainittujen seikkojen lisäksi johtuvat Suomen valtiollisen riippumattomuuden toteuttamisesta.

Venäjä pitää, jos katsoo tarpeelliseksi, Suomessa sotaväkeään siksi, kunnes rauha on solmittu. Mitä ulkopolitiikkaan tulee, niin jää sekin Suomen omaksi asiaksi sitten kun Venäjän perustuslakeja säätävä kansalliskokous Venäjän virallisena edustuslaitoksena ja kansan tahdon ilmauksena on muodollisesti vahvistanut tämän edustajakokouksen päätöksen Suomen riippumattomuudesta.”

Kysymyksessä oli siis kiistatta selkeä suunnitelma Suomen täydellisen itsenäisyyden toteuttamiseksi. Siinä myönnettiin ”muodollinen” vahvistusoikeus perustuslakia säätävälle kokoukselle, mutta ei valtuuksia päätöksen muuttamiselle.

Suunnitelma oli maailmansodan keskellä laadittuna, epäviralliselle organisaatiolle osoitettuna vetoomuksena lähtökohdiltaan idealistinen ja täynnä toiveajattelua, mutta se kuitenkin osoitti, että sosialidemokraattinen puolue oikeasti pyrki Suomen täyteen suvereniteettiin ja eduskuntavaltaiseen hallitusmuotoon keskikesällä 1917.

Raskas tie Suomen itsenäisyyteen

Työväen ongelmat ratkaiseva eduskuntavaltainen itsenäisyys ei toteudu

Venäjän heinäkuun levottomuuksien yhteydessä Suomen eduskunta päätyi säätämään valtalin Neuvostojen kongressin päätöslauselman mukaisesti. Päätöslauselmassa oli myönnytty ainoastaan sisäiseen itsehallintoon. Siitä oli karsittu pois ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita koskevat asiat.

Itsenäisyystavoitteista riisutusta valtalaista tuli vasemmiston johtaman ja eduskuntaan nojaavan itsenäisyyspolitiikan vajaan jäänyt saavutus. Valtalaki johti Suomen sisäpoliittiseen kriisiin. Venäjän väliaikaisen hallituksen selvittyä levottomuuksista se hajotti eduskunnan. Pietarin kumousliikkeeseen nojautunut sosialidemokraattien itsenäisyyspolitiikka päättyi Mannerin eduskunnan protestiin. Kevään kansallisen yhteistyön synnyttämän Tokoin senaatin sosialidemokraattiset senaattorit erosivat. Lokakuun eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen puolue menetti niukan eduskuntaenemmistönsä.

Torjutusta kansanvallasta vallankumouksen ansaan

Torjutusta kansanvallasta tuli uudenlaisen kumouksellisen kehityksen lähtökohta elintarvikepulan ja Venäjän vallankumouksen paineessa. Silti valtalaki toimi edelleen mallina, kun uusi, porvarienemmistöinen eduskunta päätti ryhtyä käyttämään korkeinta valtaa marraskuussa 1917. Yleislakon olosuhteissa aloitettu uudistuslainsäädäntö oli liian vähän liian myöhään estääkseen eskaloituvan kumousliikkeen etenemisen.

Venäjällä bolshevikkien vallankaappaus marraskuussa teki tyhjäksi keväällä 1917 Suomessa asetetun perustuslakikomitean esitykset Suomen ja Venäjän suhteiden järjestämiseksi ja aktivoi eduskunnan konservatiiviset ryhmät pyrkimään kokonaan eroon kumouksellisesta Venäjästä. Sosialidemokraattinen puolue tuki Svinhufvudin johtaman itsenäisyysenaatin pyrkimystä tunnustuksen saamiseksi Leninin johtamalta kansankomissaarien neuvostolta Suomen itsenäisyydelle ja halusi itsenäisyyden edelleen toteutettavaksi yhteistoiminnassa Venäjän hallituksen kanssa.

Kansankomissaarien neuvoston tunnustus tuli Leninin kansallisuuspolitiikan mukaisena ratkaisuna, jonka keskeisimpänä päämääränä oli Suomen johdattaminen

vallankumoukseen Venäjän rinnalla. Tämä onnistuikin vahvan manipulaation tuella, mutta suomalaiset kumoukselliset olivat valmistautumattomia sisällissotaan ja tuomitut häviämään omien heikkouksiensa ja Neuvosto-Venäjän aseellisen tuen riittämättömyyden vuoksi jo ennen, kun taistelut olivat alkaneetkaan.

Itsenäisyyden ja vapauden muodot muutoksessa

Laillisesti valitun Svinhufvudin hallituksen organisoima valkoinen armeija pystyi järjestäytymään nopeasti jääkäri liikkeen ja ammattiupseerien avulla. Punaisten kapina kukistettiin Saksan tuella. Vapaussodan jälkeisen ”Vankileirien Suomen” itsenäisyys oli aluksi valkoista vapautta Venäjän ja Suomen vallankumouksista. Saksan valtakunnan romahdettua ensimmäisen maailmansodan seurauksena Suomi vapautui myös Saksan imperialismista ja monarkiahankkeista.

Pieni valtakunta onnistui aloittamaan itsenäisen taistelunsa traumaattisten vaiheiden haavoittamana, kun läheiset suurvallat pyrkimykseen olivat poikkeuksellisen heikkouden tilassa. Tasavaltainen hallitusmuoto 1919 oli merkittävä tekijä Länsivaltojen luottamuksen syntymisessä ja Neuvosto-Venäjän kanssa solmitun Tarton rauhan voimaantulo vuoden 1921 alkaessa antoi aikaa sisäisen eheyden rakentamiselle ja valmistautumiselle kohtaamaan uudet haasteet. Suomi siirtyi vaiheittain itsenäistymisestä itsenäisyyden turvaamiseen.